

Янчук А.О.

доктор юридичних наук, професор

ЕКОНОМІЧНА СТРАТЕГІЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ

У статті проаналізовано необхідність забезпечення національних економічних інтересів України в період повоєнного відновлення на основі довгострокової стратегії, підготовленої із залученням широких кіл українського суспільства щодо окремих структурних елементів такої стратегії, періодів її реалізації та пріоритетів, що сприятимуть сталому економічному зростанню України. Наразі існує певна невизначеність щодо подальших дій України в розвитку економіки та ролі нашої держави на глобальних ринках і в ланцюгах постачання. Саме тому основою реалізації національних економічних інтересів має стати чітка економічна стратегія повоєнного відновлення. У контексті майбутнього вступу України до Європейського Союзу ця стратегія повинна враховувати європейські цінності та пріоритети.

Національні інтереси України, як підкреслює Закон України «Про національну безпеку України», включають сталий розвиток економіки, суспільства та держави. Проте поточні стратегії не повністю відповідають вимогам повоєнної відбудови, що актуалізує питання розробки оновленого плану. Дослідження підкреслює, що національна економічна стратегія, затверджена в 2021 році, не враховує змін, спричинених повномасштабною війною.

Проаналізовано необхідність розробки цілісного документа, який враховував би інтереси різних учасників процесу повоєнного економічного відновлення України: органів державної влади, міжнародних партнерів, громадян і бізнесу. Також досліджено переваги та недоліки як децентралізованого, так і системного підходів до вирішення зазначеного питання. Обґрунтовано важливість розробки економічної стратегії, яка б враховувала пріоритетні галузі, ресурсну складову, відповідне правове регулювання, а також механізми управління фінансовою допомогою, зокрема міжнародною.

У статті детально розглядаються етапи відновлення, необхідність інтеграції України до європейських ланцюгів створення вартості, а також підтримка галузей, критично важливих для відновлення та конкурентоспроможності країни на світовому ринку. У якості довгострокової мети визначено розбудову економічної безпеки України шляхом створення умов для залучення іноземних інвестицій, стимулювання інновацій та сталого розвитку ключових секторів економіки тощо.

Ключові слова: національні економічні інтереси, економічна безпека, економічна політика, повоєнне відновлення, стратегія, стратегічний документ.

Постановка проблеми. Світова історія знає як успішний досвід повоєнного відновлення, так і «провальний». Безперечно найвідомішим прикладом є провал Плану Моргентау для післявоєнної Німеччини та успіх Плану Маршалла, який не тільки гарантував доволі стрімке відновлення економіки багатьох держав Західної Європи, а й забезпечив їх реіндустріалізацію, що стала основою їх подальшого зростання.

Нещодавнім негативним прикладом є політика повоєнного відновлення щодо балканських країн – Боснії і Герцеговини, Сербії та Хорватії – після закінчення війн 90-х років минулого століття. Реалізовані міжнародними фінансовими установами програми ринкових трансформацій та допомоги практично не вплинули на промислове

виробництво, а ефективному розподілу коштів між реципієнтами заважали масштабна корупція, державний монополізм у промисловому виробництві, недостатня інституційна спроможність центральної і місцевої влади та значні політичні й бюрократичні перепони. Так розвиток цих держав пішов у напрямі деіндустріалізації, а частка доданої вартості переробної промисловості у ВВП знизилася з 1995 по 2021 роки на 7–10 % (крім Боснії і Герцеговини, де з 2005 року вона зросла на 4 %).

Певний час з аналогічними проблемами стикалася й Південна Корея. Попри солідну зовнішню допомогу це не призвело до суттєвих структурних зрушень. Ситуацію змінив прихід до влади Пак Чон Хі, який «зробив ставку» на модернізацію

шляхом впровадження технологічних інновацій та змін у структурі економіки держави в цілому. Пак Чон Хі послідовно втілював плани, спрямовані на найбільш ефективний захист, на його думку, національних економічних інтересів.

Наразі Україна вже має визначитися з пріоритетами у повоєнному відновленні та із кроками, які потрібно реалізовувати вже зараз, для ефективного їх впровадження. План для Ukraine Facility виглядає більш конкретним, але містить в основному перелік реформ, які є викликами для влади, та розрахований на 2024-2027 роки.

Таким чином, існує певна невизначеність щодо подальших дій України у розвитку економіки та ролі нашої держави на глобальних ринках та у ланцюгах постачання. На нашу думку, основою реалізації національних економічних інтересів має стати чітка Економічна стратегія повоєнного відновлення. У контексті майбутнього вступу України до Європейського Союзу ця стратегія має враховувати європейські цінності та пріоритети.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність визначення стратегічних напрямів розвитку України вивчалася такими українськими вченими як О. Барановський, В. Горбулін, Я. Жаліло, І. Підоричева, О. Рябченко, О. Носирев та А. Шевченко, що присвячували свої праці концепціям промислового відновлення України. Досвід повоєнного економічного відновлення інших держав та можливість його адаптації до українських реалій вивчали Н. Белікова, О. Бородіна, В. Небрат та інші.

Постановка завдання. На основі аналізу законодавства України, наукових публікацій, закордонного досвіду, політик ЄС визначити можливі структурні елементи та пріоритетні напрями Економічної стратегії повоєнного відновлення України.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» національні інтереси України – це життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян. До фундаментальних національних інтересів віднесено, зокрема, сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення [1]. Однак цим Законом не передбачено заходів щодо забезпечення економічної безпеки. Між тим, варто визнати, що функціонуюча економіка є важливим елементом державності.

До початку повномасштабного вторгнення в Україну певні стратегічні концепції розвитку економіки розроблялися та пропонувалися як органами влади, так і науковим та експертним середовищем. Національну економічну стратегію на період до 2030 року було затверджено Кабінетом Міністрів України 3 березня 2021 року [2]. Отже природно, що вона не враховувала «воєнних» реалій. На сьогодні зміст названої Стратегії майже не змінився, що свідчить про те, що як основа повоєнного відновлення вона не розглядається Урядом.

План відновлення України, відповідно до Дослідження ініціатив у сфері повоєнного відновлення, виконаного Київським міжнародним інститутом соціології, «не став дорожньою картою для учасників відновлення, не отримав юридичного статусу та майже не використовується і не згадується учасниками процесу відновлення (представниками влади, донорами, органами місцевого самоврядування, організаціями громадянського суспільства)» [3]. У звіті «Оцінка проекту Національного плану відновлення України» (Evaluation of Ukraine's National Recovery Draft Plan) австрійського аналітичного центру Віденського інституту міжнародних економічних досліджень зазначається, що «уряд переоцінює післявоєнний потенціал зростання економіки. Необхідно внести корективи як у розподіл повоєнного фінансування між секторами, так і в плани, пов'язані з промисловою політикою та фінансовим сектором. Прагнення знизити податковий тягар навряд чи буде сумісним з післявоєнними вимогами до державного бюджету, пов'язаними з відбудовою. Крім того, запропонований децентралізований підхід навряд чи дасть найкращі результати. У більшості сфер відбудова має відбуватися на національному рівні. Слід також звернути увагу на сфери, які дублюються, на відсутність координації між різними елементами плану відбудови, а в деяких випадках і на неправильне визначення пріоритетності завдань» [4].

Реалізація Плану для Ukraine Facility, беззаперечно, принесе значну користь Україні – і не тільки через те, що виконанням його заходів обумовлено надання міжнародної фінансової допомоги, а й тим, що передбачає низку реформ відповідно до європейських цінностей та пріоритетів. Таким чином практичне впровадження заходів Плану наближає нас до виконання вимог щодо євроінтеграції, а також до реалізації сучасних тенденцій в економіці, що в майбутньому може забезпечити Україні конкурентоспроможність на світових рин-

ках. Однак, яким буде остаточний довгостроковий план відновлення України, запропонований міжнародними партнерами, поки що невідомо, особливо зважаючи на те, що він буде залежати від успіху реформ, які впроваджуються нині.

Так, наприклад, І. Підричева зауважує, що Україна не може собі дозволити обмежитися лише досягненням довоєнного рівня соціально-економічного розвитку. Повоєнна відбудова України має бути спрямована на кардинальну зміну структури економіки, перехід від аграрно-сировинного типу до індустріально-інноваційного на основі створення сучасної високотехнологічної, цифровізованої промисловості у контексті розгортання у світі Індустрії 4.0. Причому Україна сама має виступити з такою ініціативою, бо не факт, що союзники України запропонують їй саме сценарій інноваційного розвитку, а не щось на кшталт Плану Моргентау. Адже деяким країнам Україна цікава лише як постачальник аграрної продукції та сировини без амбіцій на виробництво капіталотанкоємних товарів [5, с. 190].

Натомість Я. Жаліло, аналізуючи План Маршалла для Західної Європи, підкреслює, що для України подібного плану може не бути, адже План Маршалла, по суті, формував «європейську політику» США та був стратегічно важливим для цієї держави як донора [6]. Натомість вчений виділяє такі проблеми у плануванні майбутнього відновлення:

- відсутність в ЄС сформованої єдиної політики щодо України;
- відсутність чіткої артикуляції значення співпраці з Україною для європейського бізнесу;
- відсутність цілісності і вичерпності завдань урядового Плану відновлення України для досягнення збалансованості повоєнної відбудови та його зв'язку із політиками ЄС [6].

Так Я. Жаліло вважає, що ключовим завданням майбутнього плану має стати формування економічного базису для пришивидшеної європейської інтеграції України: він може бути вужчим за змістом, сферою охоплення та перспективами безпосереднього фінансування, проте має зосереджуватися на багаторівневій реінтеграції України та її суб'єктів до загальноєвропейських процесів, підтримувати й просувати реформи, необхідні для реалізації завдань кандидатства та динамічного набуття членства в ЄС [6].

Досліджуючи чинники успіху післявоєнного розвитку низки національних економік, А. Дідик та С. Погорелов виділяють такі: наявність чіткого структурованого плану дій; відновлення

пошкодженої інфраструктури; масштабна інвестиційно-фінансова підтримка відновлення інфраструктури та виробничих потужностей; поєднання методів та стимулів ринкової економіки із централізованим державним плануванням; індустріалізація економіки; відбудова (побудова) промисловості, часто високотехнологічної; чітка обмеженість здійснюваних заходів, у тому числі підтримки постраждалої країни, у часі; спирання на необхідні наявні інституції або їхня побудова; суб'єктна визначеність учасників; планомірний послідовний характер дій; забезпечення експортної орієнтації виробництва; партнерський характер відносин великого бізнесу та держави; грантовий (безповоротний) характер значної частки наданої інвестиційно-фінансової допомоги [7, с. 269]. Дослідники наголошують на необхідності існування певної стратегії, на реалізацію якої спрямоване детальне планування і забезпечення (бажано безповоротними) ресурсами. Таке стратегічне бачення та планування мають спрямовуватися на розбудову інфраструктури та виробничих потужностей для високотехнологічного виробництва витребуваних у світі товарів.

Загалом більшість науковців підкреслюють посилену роль держави у післявоєнному відновленні. Так, наприклад, О. Рябенко пропонує прийняти Концепцію державного регулювання економіки у повоєнний період, структура якої, на її думку, має складатись із низки блоків. Опускаючи загальні засади, притаманні стратегічним документам, акцентуємо увагу на таких:

- моніторинг стану розвитку економіки в цілому та окремих галузей; визначення інвестиційно привабливих галузей економіки та галузей, функціонування яких не є перспективним в умовах повоєнної відбудови;
- визначення принципів реалізації Концепції та їх зміст;
- регламентування регулятивної складової Концепції, в якій відтворено: проміжні цілі й засади визначення та застосування заходів, притаманних диспозитивному методу регулювання господарської діяльності; інституційну складову реалізації Концепції; стратегію взаємодії між органами публічної влади;
- визначення охоронної складової Концепції, в якій відображено юридичні гарантії її реалізації;
- встановлення ресурсної складової Концепції із чітким визначенням обсягу необхідних матеріальних, фінансових, природних, кадрових ресурсів;

– регламентування інституційної складової Концепції, яка має містити підходи до оптимізації побудови системи державних органів та їх компетенції [8, с. 66-67].

Щодо моніторингу, на нашу думку, доцільно визначити не тільки ті галузі або сектори, які мають інвестиційну привабливість, а й галузі, які мають стратегічне значення для розвитку держави і найбільше потребують її підтримки (для кожного етапу окремо). Враховуючи, що державні кошти і підтримка міжнародних партнерів (яка, до того ж, буде обмежена у часі) навряд чи будуть достатніми для стимулювання всіх галузей та секторів, зважаючи на реальні наслідки воєнних дій для України, пропонується виокремити пріоритетні сектори та зосередити на них максимальну увагу.

Стосовно принципів, виходячи із значення цього слова («основа, початок» від лат. *principium*; греч. *αρχή* – дослівно «найперше»), вони можуть бути імplementовані з прийнятого Європейською комісією Комюніке [9], яке передбачає чотири основні «стовпи» відновлення:

– відбудова країни, зокрема інфраструктури, медичних послуг, житла та шкіл, а також цифрової та енергетичної стійкості відповідно до найновіших європейських політик і стандартів;

– продовження модернізації держави та її інституцій для забезпечення належного врядування та поваги до верховенства права шляхом підтримки адміністративного потенціалу та технічної допомоги, у тому числі на регіональному та місцевому рівнях;

– реалізація структурного та регуляторного порядку денного з метою поглиблення економічної та суспільної інтеграції України та її народу до ЄС;

– підтримка відновлення економіки та суспільства України з метою налагодження стійкої та інклюзивної економічної конкурентоспроможності, сталої торгівлі та розвитку приватного сектору, з одночасним внеском у зелену та цифрову трансформацію країни.

До подібних «стовпів» мають бути додані політики консолідації нації на основі спільних цілей та мобілізації всіх ресурсів. Наприклад, науковці виділяють серед чинників, що сприяли повоєнному відновленню Південної Кореї, поступову політичну модернізацію, спрямовану на поліпшення інституційного середовища в країні з урахуванням власних традицій і досвіду управління [10, с. 20]. Як зазначає В. Небрат, для здійснення «економічного стрибка» уряд проводив комплексну політику з відновлення самобутнього світо-

гляду та культури династії Чосон, підкреслюючи могутність корейського народу. Політичними наративами стали ідеї «чучхесон» (суб'єктність, опора на власні сили), в основі яких лежать «пріоритети національних інтересів, конфуціанські цінності та світогляд» [11, с. 49].

Ще одним принципом як створення, так і реалізації Економічної стратегії повоєнного відновлення має стати гласність та широка залученість усіх кіл українського суспільства до визначення пріоритетів кожного з етапів. Слід зазначити, що на сьогодні ми маємо досвід консолідації зусиль – у тому числі, й економічних. Все більше громадян проявляють свою позицію у тих чи інших питаннях. Варто не втрачати той зв'язок між владою та суспільством, який відродився на початку повномасштабного вторгнення. Широка залученість до процесів економічного відновлення територіальних громад має забезпечити сталий регіональний розвиток та вирівняти розриви між регіонами.

Регулятивну складову ми назвали би, скоріше, нормативно-правовою – вона має забезпечити мінімальне втручання в ті галузі/сектори, які достатньо розвиваються без державної підтримки, та максимальну підтримку стратегічних для держави секторів. Маємо надію, що до початку реалізації майбутньої Стратегії буде здійснено низку реформ, передбачених, зокрема, Планом для Ukraine Facility, щодо створення сприятливого бізнес-середовища в Україні, а також управління публічними фінансами, проведено інвентаризацію податкових пільг, багато з яких наразі не дають значного економічного ефекту, створено основи для «зеленого переходу» тощо. Водночас нормативно-правова складова має включати й охоронну – зокрема, щодо надання гарантій інвесторам та учасникам проектів у сфері відновлення. Інвестиціям в будь-яку країну сприяє стале нормативно-правове регулювання, стабільні та зрозумілі «правила гри». До цієї складової ми б віднесли й умови щодо державної підтримки проектів – у загальних рисах мають бути визначені критерії, яким мають відповідати проекти для її надання, та критерії оцінки їх реалізації. Звичайно, що основні засади залежно від спеціалізації потребують законодавчого визначення у спеціальних законах, однак і потенційні інвестори, і громадськість мають під час ознайомлення із Економічною стратегією повоєнного відновлення розуміти, як відбуваються ті чи інші процеси.

Ресурсна складова із чітким визначенням обсягу необхідних матеріальних та фінансових ресурсів має містити дані щодо кожного з видів

(напрямів, проєктів) відновлення. При цьому вона має вмішувати інформацію щодо можливого розподілу ресурсів: що фінансується за рахунок міжнародної допомоги; що фінансує держава самостійно (або надає у випадку матеріальних ресурсів); що має реалізовуватися на засадах державно-приватного партнерства тощо. Окремо мають виділятися дані щодо обсягів фінансування у вигляді грантів, пільгового кредитування, страхування ризиків державним коштом та інших видів державної підтримки.

У плані інституційної складової вбачається, що інституційна структура буде реформована відповідно до Принципів державного управління SIGMA [12]. Однак крім національних державних інституцій, ролі яких повинні бути чітко розподілені у Стратегії, має бути визначено структуру, яка буде розподіляти міжнародну фінансову допомогу. Такі структури завжди створювалися у повоєнний період, але не завжди були ефективними – досвід Балкан. Відтак вбачається, що у Стратегії мають бути закріплені також чіткі засоби взаємодії між цією структурою та національними органами державної влади. Варто також згадати, що вже зараз український політикум стурбований створенням національної структури для фінансування відновлення та розвитку. Так, у Верховній Раді України на розгляді знаходиться проєкт Закону України про Національну установу розвитку (реєстр. № 11238 від 07.05.2024 р.) [13], що готується на друге читання.

Представники державної влади та науковці погоджуються щодо необхідності та загального змісту етапів, які може передбачати майбутня Стратегія, однак розходяться в їх визначенні. Наразі урядовий План відновлення розрахований на 10 років та містить два етапи, які пропонується реалізувати «п'ятирічками» (причому основну кількість проєктів заплановано на період 2023-2025 роки). Натомість О.А. Бородіна, В.І. Ляшенко та Покровська Н.М. вирізняють, наприклад, такі етапи: підготовка до масштабних повоєнних змін до закінчення воєнних дій та після закінчення воєнних дій; відновлення критичної інфраструктури, відновлення економіки в цілому, стабільне економічне зростання / стабілізація економічної системи, швидке відновлення економічної інфраструктури та послуг, закладення фундаменту для майбутнього зростання та модернізації економіки України з наступною інтеграцією в ЄС [14, с. 134; 15, с. 47].

Ми погоджуємося, що нині, коли ще не завершилися бойові дії на нашій території, вже йде

підготовчий етап – у тому числі щодо інституційних реформ, створення нормативно-правових засад для майбутнього відновлення, визначення пріоритетів державних політик, впровадження європейських цінностей у правовий та суспільний простір України. Однак, стосовно Економічної стратегії повоєнного відновлення, вбачається, що на момент її прийняття та початку впровадження вони вже мають бути затверджені.

Етап «відбудова», на нашу думку, має включати:

відновлення та розвиток інфраструктури;

відновлення трудових ресурсів – наразі вже схвалено Стратегію демографічного розвитку України до 2040 року [16] та визначено операційний план заходів з її реалізації у 2024–2027 роках, тож за результатами їх здійснення мають будуть визначені подальші кроки;

моніторинг та запровадження належної підтримки дослідницької та інноваційної діяльності;

створення умов для галузей, критично важливих для швидкої відбудови України, – як то будівництво, виробництво будівельних матеріалів, металургія, сталеливарство тощо;

завершення реформ державного управління;

підтримку галузей та секторів, які вже зараз забезпечують стабільний приріст валового внутрішнього продукту та валютні надходження в країну;

підтримку стратегічних секторів та ключових технологій;

визначення спеціалізації регіонів.

Вбачається, що на цьому етапі мають бути завершені або близитися до завершення певні реформи, зокрема, передбачені Планом для Ukraine Facility, – а саме, державного управління, управління публічними фінансами та державними активами, реформи у сфері корупції та судової системи, створення належного бізнес-середовища, реформа фінансових ринків, цифровізація. Однак слід зауважити, що фінансові ресурси державі потрібні постійно – відтак, пропонується у першу чергу підтримувати підприємства, які можуть принести значне зростання та валютні доходи з мінімальними інвестиціями (наприклад, ІТ компанії та агропідприємства). У контексті «зеленого переходу» і розвитку малого та середнього підприємництва варто підтримувати також суб'єктів, чия діяльність спрямована на покращення довговічності, повторного використання, оновлення та ремонтопридатності, зменшення небезпечних хімічних відходів та збільшення вмісту переробленої продукції у товарах.

Стратегія потребує створення умов для впровадження високих технологій – отже, потребуватиме наявності таких технологій (що має забезпечити, насамперед, вітчизняний дослідницький сектор, стимулювання трансферу технологій та залучення іноземних інвестицій). Слід зазначити, що створення належної інноваційної структури має не тільки забезпечити подальший розвиток виробництва, а й залучити до нього інвесторів – наприклад, наразі Індія позиціонує себе як одну з найбільших дослідницьких баз у фармацевтиці, де створення та випробування нових розробок на 57 % дешевше, ніж у Європі чи США.

Науковці підкреслюють, що дуже перспективним є приєднання українських компаній до глобальних ланцюгів створення вартості, що може розширити доступ до глобальних ринків, сприятиме модернізації технологій та якісним і кількісним змінам людського капіталу за рахунок освоєння нових компетенцій та прямих іноземних інвестицій [17, с. 69].

У плані підтримки стратегічних секторів та ключових технологій, наприклад, у ЄС ще у 2009 році було затверджено перелік ключових технологій, які є найперспективнішими для розвитку широкого кола секторів економіки та соціально-економічного розвитку: передові промислові технології (робототехніка, 3D-друк, комп'ютерне моделювання тощо); передові матеріали; технології, пов'язані з науками про життя; мікро-, наноелектроніка та фотоніка; штучний інтелект, цифрова безпека та зв'язок [18]. У рамках переглядів європейської промислової політики до стратегічних секторів віднесено критичну сировину, активні фармацевтичні інгредієнти, літій-іонні акумулятори, «чистий» водень, напівпровідники, хмарні обчислення, фотоелектричні панелі й технології, кібербезпеку, програмне забезпечення [19]. Заходи із впровадження ключових технологій до будь-якої сфери (здійснені й поза виконання майбутньої Стратегії, з власної ініціативи) мають максимально підтримуватися державою.

Ще одним викликом є забезпечення високотехнологічних виробництв сировиною – зокрема, рідкоземельними металами. На видобутку та виробництві критично важливих матеріалів наголошують як міжнародні донори (у 2021 році Меморандум між Україною та ЄС про стратегічне партнерство у сировинній галузі відкрив значні перспективи співпраці у сфері розроблення критичної сировини, на разі проекти щодо розвитку цього напряму передбачені й Планом для Ukraine

Facility), так і науковці [20]. Розвиток видобутку критичної сировини є надзвичайно ресурсозатратним і потребує застосування нових технологій, а отже, також сприятиме розбудові України, оскільки потребує інвестицій, у тому числі у вигляді інтелектуальної власності.

Щодо регіонального розвитку, вбачається, що Економічна стратегія повоєнного відновлення має на підставі пропозицій стейкхолдерів (територіальних громад, органів місцевого самоврядування, місцевих бізнес-кіл) сформувати приблизну «рамку» для аналогічних регіональних стратегій, можливо, у вигляді розподілу спеціалізацій. Така «рамка» на регіональному рівні дозволить уникнути непотрібної деталізації програм та «розпилення» коштів місцевих бюджетів. Зокрема, О.О. Носирев наголошує у своїй роботі, що наразі необхідно використовувати можливість нового етапу розвитку світової економіки – smart-економіки, яка стала важливою ланкою, що з'єднує всі сфери господарської діяльності держави в єдине ціле, і є наступницею економіки, яка базувалася на комплексній модернізації та інноваційному розвитку всіх галузей. Концепція smart-спеціалізації регіонів, яка сприятиме їх економічному піднесенню як в середині країни, так і на міжнародній арені, виявляє та застосовує виняткові можливості регіонів, їх співпраці між собою та державою на базі реалізованої інноваційної політики. Така політика здатна інтенсифікувати процеси відновлення зруйнованої економіки, мінімізувати втрати та збільшити вигоди, а також кумулятивно забезпечити випереджаючий інноваційний розвиток [21, с. 44].

На етапі «утвердження/ становлення» варто врахувати, що у цей період дії воєнного стану міжнародна фінансова допомога може суттєво скоротитися, а отже, державі потрібно буде обходитися переважно власними ресурсами. Як і перед третім етапом, важливо підвести підсумки здійснених заходів та скоригувати Стратегію у разі виявлення неефективних заходів (проектів) або зміни пріоритетів. Мають змінитися акценти, зокрема, враховуючи наявні «вхідні» дані – наприклад, виходячи з того, що вже створено/ побудовано і ефективності його використання. Фінансування нереалізованих або неналежним чином реалізованих проєктів варто негайно припинити (для цього мають бути попередньо створені нормативно-правові підстави).

На нашу думку, щодо розвитку трудового потенціалу акценти мають бути зміщені наступним чином: якщо на першому етапі основним сти-

мулом для повернення мігрантів, перепрофілювання ветеранів, залучення кадрів з інших країн буде створено належні соціально-побутові умови (у тому числі будівництво та надання житла та належна оплата праці), то наступному етапі варто приділити більше уваги освітній політиці. Україна має забезпечити себе висококваліфікованими кадрами – а відтак, створити умови для навчання людей та розвитку вищої освіти, яка цінувалася б в ЄС та інших регіонах, особливо молоді. Значна увага має приділятися підвищенню народжуваності, адже відомо, що для економічного зростання щорічний приріст робочої сили (labor force) не повинен бути меншим за 2 % [22]. На цьому ж етапі (якщо це не буде вирішено раніше) доцільно створити сильну пенсійну систему, зокрема децентралізувати державний пенсійний фонд та стимулювати мережу недержавних пенсійних фондів, у які люди не боялись би вкладати гроші. Такі фонди мають суттєве значення для забезпечення внутрішніх інвестицій – наприклад, у США пенсійні фонди є постійним джерелом венчурного капіталу [23].

Щодо підтримки стратегічних секторів та ключових технологій – доцільно регулярно переглядати їх переліки. По-перше, світ не стоїть на місці, а ми можемо безкінечно підтримувати технології, які вже не будуть новими. По-друге, частина стратегічно важливих секторів можуть розвиватися після «першого поштовху» самостійно. Те ж стосується й дослідницької сфери – варто залишити підтримку дороговартісних та часозатратних проєктів, які мають стратегічне значення. Щодо інших проєктів держава має надавати тільки мінімальні пільги та преференції, а також забезпечувати фінансування проєктів, у яких зацікавлене суспільство.

Загалом на цьому етапі варто об'єктивно та неупереджено оцінити, на яких ринках Україна може конкурувати з іншими країнами, особливо із державами-монополістами, і спрямувати найбільшу підтримку у відповідні галузі/ сектори. Водночас щодо інших галузей має бути забезпечено належне конкурентне середовище та найменше втручання держави у їх діяльність – саме ці чинники мають переважне значення для залучення інвестицій та сталого зростання підприємств. Замість прямої державної підтримки на третьому етапі варто більше використовувати такі інструменти, як державне замовлення та державно-приватне партнерство.

Третій етап має забезпечити економічну безпеку держави та громадян. Наразі не існує єди-

ного загальновизнаного визначення терміну «економічна безпека».

Ми погоджуємося із думкою, що економічна безпека є станом економіки, при якому:

- забезпечується її стійкість відносно зовнішніх та внутрішніх загроз безпекового середовища;
- забезпечується її розвиток для задоволення потреб людини, суспільства і держави;
- забезпечується захист задекларованих національних інтересів;
- застосовуються механізми збалансування та захисту економіки від можливої системи ризиків і загроз [24, с. 75].

Таким чином, економічна безпека певною мірою ототожнюється з розвитком – держави, економіки, добробуту громадян. Звичайно, що для стійкості системи такий розвиток має відбуватися постійно.

Однак, на нашу думку, певного часу потребує перехід від мобілізації ресурсів і патерналістської ролі держави до самовідтворення та саморозвитку системи – і економіки, і держави загалом. Відповідно, третій етап має включати (знову ж таки після підведення підсумків двох попередніх етапів) коригування політик, які би стимулювали найбільш ринкові механізми. До того ж слід пам'ятати, що безпека держави є безпекою її громадян, особливо у людиноцентриській моделі суспільства, як проголошено Конституцією України [25]. Натомість економічна ж безпека громадянина – це найперше убезпечення його від втрати доходу. Отже політика має бути спрямована на гарантування усіх прав і свобод людини, у тому числі й економічних. Тут буде доречним утворення фонду, подібного до ініційованого до повномасштабного вторгнення Президентом України Фонду майбутніх поколінь [26]. Водночас створення подібного фонду забезпечить й сприяння економіці загалом. Наприклад, у інших державах такі фонди використовуються як джерело інвестицій та збільшення прибутків держави та суспільства.

Висновки. Оскільки сталий розвиток, зокрема національної економіки проголошено одним із фундаментальних національних інтересів, захист економічних інтересів держави є одним із найважливіших завдань у період повоєнного відновлення. Ще до перемоги Україна має виробити бачення свого майбутнього, у тому числі політичного та економічного, із застосуванням інклюзивних підходів та залученням якнайширших кіл суспільства до його підготовки.

Ймовірно, що це буде зовсім інший документ порівняно із запропонованим цією публі-

кацією, враховуючи плюралізм думок. Однак необхідно врахувати, що існування цілісного бачення, чіткого плану дій, розподілу відповідальності (завдань), як свідчить історія, є передумовою успіху. Отже Економічна стратегія повоєнного відновлення, якою б вона не була, має створити нормативно-правові, інституційні та організаційні умови формування та розвитку економіки України у довгостроковій перспективі. Зважаючи на статус України як кандидата на вступ до ЄС, процес відновлення має відбуватися з урахуванням основних трендів політики

ЄС – «зеленого курсу», циркулярної економіки, інклюзії, диджиталізації усіх сфер, тим більше, що ці політики підтримується й громадянами нашої країни.

Наріжним каменем Стратегії має бути візія перспективного місця України у євроспільноті, включаючи вирішення глобальних проблем – безпеки, демографії, кліматичних змін, цифрової революції, циркулярної економіки тощо. Максимум зусиль також має приділятися забезпеченню конкурентоспроможності країни на європейському та світовому ринках.

Список літератури:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#top> (дата звернення: 21.10.2024).
2. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.10.2024).
3. *Дослідження ініціатив у сфері повоєнного відновлення*. Дослідницький проєкт ICAP «Сднання» та Київський міжнародний інститут соціології. 2023. URL: https://ednannia.ua/images/Master_version_UKR_Rebuilding.pdf (дата звернення: 21.10.2024).
4. Bogdan, T., Landesmann, M., & Grieverson, R. (2023). *Evaluation of Ukraine's National Recovery Draft Plan*. Policy Notes and Reports, 61. The Vienna Institute for International Economic Studies. URL: <https://wiiw.ac.at/evaluation-of-ukraine-s-national-recovery-draft-plandlp-6405.pdf> (дата звернення: 21.10.2024).
5. Підоричева І. Післявоєнне відновлення Європи: досвід та уроки для України. *Журнал європейської економіки*. Том 21. № 2 (81). Квітень–червень 2022. С. 190. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/download/1592/1592> (дата звернення: 21.10.2024).
6. «План Маршалла» для України: хибні історичні аналогії та реальні потреби України: коментарі експертів. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://www.niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/plan-marshalla-dlya-ukrayiny-khybni-istorychni-analohiyi-ta-realni-potreby> (дата звернення: 21.10.2024).
7. А. М. Дідик, Ю. С. Погорелов. Міжнародний досвід післявоєнного розвитку економіки: уроки для України. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. № 1 (9), 2023. С. 269 – 282. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/sep/31286/menedzhment-273-286.pdf> (дата звернення: 21.10.2024).
8. Законодавче забезпечення формування та реалізації державної політики України в умовах воєнного стану: колективна монографія у 4 т. / заг. ред.: Стефанчук Р. О., Мищак І. М., Савченко Л. А.; Інститут законодавства Верховної Ради України. К. : Вид-во «Людмила», 2022. Т. 2: Економічна безпека держави, стимулювання і підтримка економіки. Інститут законодавства Верховної Ради України. 2022. 350 с.
9. Ukraine relief and reconstruction: Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. URL: https://commission.europa.eu/system/files/2022-05/ukraine-relief-reconstruction_en.pdf (дата звернення: 21.10.2024).
10. Мухін В. А., Белікова Н. В. Напрями та перспективи імплементації зарубіжного досвіду щодо відновлення соціально-економічного розвитку після воєнних конфліктів. *Бізнес Інформ*, № 9. 2023. С. 20. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2023-9_0-pages-19_26.pdf (дата звернення: 21.10.2024).
11. Небрат В.В. Політика повоєнного відновлення економіки: досвід Республіки Корея. *Екон. прогностування*. 2022, № 4. С. 49. URL: http://eip.org.ua/docs/EP_22_4_43_uk.pdf (дата звернення: 21.10.2024).
12. Принципи державного управління для країн-кандидатів на вступ до ЄС та потенційних кандидатів: SIGMA та ОЕСР. 2017. URL: <https://www.sigmaweb.org/publications/Principles-of-Public-Administration-2017-Ukrainian.pdf> (дата звернення: 21.10.2024).
13. Про Національну установу розвитку: проєкт Закону України реєстр. № 11238 від 07.05.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44168> (дата звернення: 21.10.2024).
14. О.А. Бородіна, В.І. Ляшенко. Повоєнне відновлення економіки: світовий досвід та спроба

його адаптації для України. *Вісник економічної науки України*. 2022, № 1 (42). С. 121-134. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/186648/17-Borodina.pdf?sequence=1> (дата звернення: 21.10.2024).

15. Покровська Н.М. Концептуальні засади післявоєнного відновлення України, економічні аспекти. *Вісник східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*. 2022, № 4(274). С. 41 – 47. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/2b6cb699-e87a-458f-ad2a-ff4fcb1c0ce3/content> (дата звернення: 21.10.2024).

16. Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2024 р. № 922-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-skhvalennia-stratehii-demohrafichnoho-rozvytku-ukrainy-na-period-do-2040-roku-922r-300924> (дата звернення: 21.10.2024).

17. Оцінка інноваційного розвитку та структурні зміни в економіці України: колективна монографія/ Єгоров І.Ю., Бажал Ю.М., Кінзерський Ю.В. та ін.; за ред.: чл.-кор. НАН України І.Ю. Єгорова та д.е.н. Ю.В. Кінзерського; НАН України; ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. С. 69. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/Otsinka-innovatsijnogo-rozvytku.pdf> (дата звернення: 21.10.2024)/

18. Key enabling technologies for Europe's technological sovereignty. European Parliamentary Research Service. STUDY. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/697184/EPRS_STU\(2021\)697184_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/697184/EPRS_STU(2021)697184_EN.pdf) (дата звернення: 21.10.2024).

19. EU strategic dependencies and capacities: second stage of in-depth reviews. European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/48878> (дата звернення: 21.10.2024).

20. Шевченко А. Проблеми та перспективи розвитку стратегічних галузей промисловості України. Національний інститут стратегічних досліджень. 2023. URL: <https://www.niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/problemy-ta-perspektyvy-rozvytku-stratehichnykh-haluzey-promyslovosti> (дата звернення: 21.10.2024).

21. О.О. Носирєв. Повоєнна промислова політика відновлення економіки. *Механізми регулювання економіки*. 2023, № 2 (100). С. 44. URL: <http://www.mer-journal.sumy.ua/index.php/journal/article/view/151/138> (дата звернення: 21.10.2024).

22. Steven Kapsos The employment intensity of growth: Trends and macroeconomic determinants. 2005. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.ilo.org/media/317921/download&ved=2ahUKEwiMkdy6o9KJAxUn-gIHHbZoPccQFnoECBQQAQ&usq=AOvVaw2uGkQliHFX4c2BLVqrbJip> (дата звернення: 21.10.2024).

23. Anca Mataoanu The great diversification: Why pension funds are moving beyond stocks and bonds. 2024. URL: <https://www.imd.org/ibyimd/finance/the-great-diversification-why-pension-funds-are-moving-beyond-stocks-and-bonds/> (дата звернення: 21.10.2024).

24. Луцик, Ю. Економічна безпека в умовах глобальних викликів та загроз. *Таврійський науковий вісник*. Серія: Економіка, (15), 2023. с. 74-83. URL: <http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/325/304> (дата звернення: 21.10.2024).

25. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#top> (дата звернення: 21.10.2024).

26. Про економічний паспорт: проект Закону України реєстр. № 6394 від 06.12.2021. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/38517> (дата звернення: 21.10.2024).

Yanchuk A.O. ECONOMIC STRATEGY OF POST-WAR RECOVERY AS A BASIS FOR ENSURING NATIONAL INTERESTS

The article analyses the necessity of ensuring the national economic interests of Ukraine in the period of post-war recovery on the basis of a long-term strategy prepared with the involvement of the widest possible circles of Ukrainian society regarding the strategy individual structural elements, its implementation periods and the priorities that will contribute to sustainable economic growth of Ukraine.

At present, there is some uncertainty about Ukraine's further actions in economic development and the role of our state in global markets and supply chains. That is why a clear economic strategy for post-war recovery should be the basis for realizing national economic interests. In the context of Ukraine's future accession to the European Union, this strategy should take into account European values and priorities.

Ukraine's national interests, as emphasized by the Law of Ukraine 'On National Security of Ukraine', include the sustainable development of the economy, society and state. However, the current strategies do not completely correspond to the post-war reconstruction requirements, raising the issue of developing an updated plan. The study emphasizes that the national economic strategy approved in 2021 does not take into account the changes caused by the full-scale war.

The author analyses the need to develop a holistic document that would take into account various stakeholders' interests in the process of Ukraine's post-war economic recovery: public authorities, international partners, citizens and businesses. The advantages and disadvantages of both decentralized and systemic approaches to addressing this issue are also investigated. The author substantiates the importance of developing an economic strategy that would take into account priority sectors, the resource component, appropriate legal regulation, and mechanisms for managing financial assistance, including international assistance.

The article details the recovery stages, the need for Ukraine's integration into European value chains, and support for industries critical to the country's recovery and the global market competitiveness. The long-term goal is to build Ukraine's economic security by creating conditions for attracting foreign investment, stimulating innovation and sustainable development of key sectors of the economy, etc.

Key words: *national economic interests, economic security, economic policy, post-war recovery, strategy, strategic document.*